

МАТЕРІАЛИ ВСЕУКРАЇНСЬКИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ЧИТАНЬ «НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ: ВИТОКИ ІДЕЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ»

УДК 37.014:371.15:371.11

Юрій ЗАВАЛЕВСЬКИЙ,
кандидат педагогічних наук, доцент,
заступник директора
Інституту інноваційних технологій і змісту освіти

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ ДІЯЛЬНОСТІ РАЙОННИХ МЕТОДИЧНИХ ЦЕНТРІВ (ІЗ ДОСВІДУ РОБОТИ)

У статті розкрито педагогічні умови, технології формування конкурентоспроможного вчителя до педагогічної інноваційної діяльності в умовах інтенсивного розвитку суспільства в Україні, розглядаються можливості творчого пошуку оригінальних, нестандартних підходів до вирішення різноманітних педагогічних проблем. Особливу увагу приділено практичній реалізації теоретичного дослідження діяльності районних методичних центрів щодо спрямування зусиль на практичну допомогу вчителю у застосуванні інноваційних методів навчання та виховання, розвитку його професійної майстерності.

Ключові слова: педагогічні технології, інтерактивні технології, інноваційна діяльність, творча активність, самореалізація, самовизначення, самовдосконалення, педагогічна творча діяльність.

В статье раскрыты педагогические условия, технологии формирования конкурентоспособного учителя к педагогической инновационной деятельности в условиях интенсивного развития общества в Украине, рассматриваются возможности творческого поиска оригинальных, нестандартных подходов в решении различных педагогических проблем. Особое внимание уделено практической реализации теоретического исследования деятельности районных методических центров относительно направ-

ления усилий на практическую помощь учителю в применении инновационных методов обучения и воспитания, в развитии его профессионального мастерства.

Ключевые слова: педагогические технологии, интерактивные технологии, инновационная деятельность, творческая активность, самореализация, самоопределение, самоусовершенствование, педагогическая творческая деятельность.

The article reveals the pedagogical conditions of formation in the competitive technology teachers for pedagogical innovation in the rapid development of society in Ukraine, considered the possibility of creative search of original, innovative approaches to solving various pedagogical problems. Particular attention is paid to the practical implementation of theoretical investigations of district resource centers in the application of practical help in efforts to master the application of innovative methods of training and education in the development of his professional skills.

Key words: educational technology, interactive technology, innovation, creative activity, self-realization, self-determination, self-improvement, pedagogical creativity.

Модернізація освіти в процесі інтенсивного розвитку суспільства в Україні спрямована на вихо-

вання внутрішньої потреби кожної особистості до генерування та реалізації інноваційних ідей. Кардинальне реформування українського суспільства закономірно супроводжується принциповим оновленням усіх соціальних інститутів і систем, у тому числі й системи освіти. Доля України сьогодні істотно залежить від того, яким буде Вчитель – ключова фігура XXI століття – століття освіти.

У сучасних умовах розвитку освітньої галузі в Україні на передній план висувається професійна компетентність учителя, його здатність постійно вчитися, прагнення до самовдосконалення. Сучасний педагог має бути освіченою людиною в галузях педагогіки, психології, культури. Без цих знань учитель втрачає професійні якості – здатності до педагогічної творчості, зацікавленості у вдосконаленні своєї майстерності. Тому одним із пріоритетних напрямів розвитку освіти є оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу для формування творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти та самореалізації особистості вчителя.

Варто зауважити, що в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях належна увага приділяється професійній підготовці конкурентоспроможного вчителя, зокрема змісту педагогічної освіти (А. М. Алексюк, С. У. Гончаренко, М. Б. Євтух, І. А. Зязюн, І. П. Підласий та ін.); оптимізації методів і прийомів професійної підготовки фахівців (Д. Н. Кавторадзе, М. М. Поташник, Т. С. Яценко та ін.); орієнтації вчителів на творчість (І. М. Гуткіна, П. М. Щербань, Р. Х. Шакуров та ін.).

Проблемі дослідження педагогічної творчості учителів приділяли увагу В. А. Кан-Калик, Н. В. Кічук, Л. М. Лузіна, М. В. Нікандров, С. О. Сисоєва та ін. Шляхи інтенсифікації професійної підготовки вчителів до творчої педагогічної діяльності вивчали В. І. Андреев, Н. В. Гузій, Ю. А. Карпова та ін. Питання формування готовності вчителя до педагогічної творчості порушували Н. М. Бружукова, З. С. Левчук, А. Ф. Линенко та інші. Проблему підготовки вчителів до формування творчої особистості учня, розвитку його потенційних можливостей досліджували В. О. Моляко, О. І. Кульчицька, С. О. Сисоєва, Т. І. Сущенко, В. В. Рибалко та ін.

Праці зарубіжних дослідників Дж. Гільмера, А. Краллі, Ф. Лезера, Я. Хлавса, Х.-Г.Мелорна присвячені психології творчості, формуванню творчої особистості, виявленню творчої обдарованості.

Отже, оволодіння теоретичними знаннями й практичними навичками щодо реалізації педагогічної творчості у професійній діяльності вчителя необхідно співвідносити з можливостями розвитку його творчої індивідуальності. На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури можна вважати, що особистісні якості вчителя відіграють провідну роль у реалізації процесу формування готовності до педагогічної творчої діяльності. Дослідники феномену готовності до творчої діяльності визначають його з позицій наявності загальних властивостей готовності людини до праці, але з притаманними їй певними особливостями, предмета праці [6, с. 56].

Аналіз педагогічної літератури дозволив виявити два підходи щодо поняття «готовність вчителя до творчої діяльності». Перший пов'язують із реалізацією потенційних можливостей особистості,

другий – із новаторством у педагогічній діяльності. Ми у своєму дослідженні об'єднуємо потенційні можливості вчителя та їх реалізацію в педагогічній діяльності з метою створення нових підходів до навчально-виховного процесу [5, с. 39]. Готовність до самостійної творчої діяльності розглядається нами як розкриття вчителем за допомогою спеціально організованої професійної підготовки своїх потенційних можливостей і бажання використати їх у професійній діяльності.

Діагностування та аналіз професійної діяльності дозволяє більш ґрунтовно вивчати запити педагогів і на цій основі організовувати роботу шляхом створення цілісної системи методичної служби. На систему професійно-педагогічних знань і вмінь вказують І. Бех, О. Вершловський, І. Зязюн, Н. Кузьміна, Н. Нічкало, Н. Половнікова, В. Руссол, Л. Сироткін, В. Сластьонін, Л. Спірін, А. Щербаков та інші. Вчитель сучасного навчального закладу в нових умовах організації педагогічного процесу покликаний експериментувати, тобто здійснювати творчий пошук оригінальних, нестандартних підходів до вирішення різноманітних педагогічних проблем. Продуктом творчого пошуку вчителів можуть бути нові технології навчання, оригінальні педагогічні ідеї, сучасні методи, прийоми, засоби і форми організації активної пізнавальної початкової діяльності учнів, підвищення педагогічної майстерності, а також якісне оволодіння навчальною діяльністю, під час якої вчителі розвивають себе як високопрофесійні конкурентоспроможні фахівці.

Співвідношення професійних якостей, знань та вмінь, що відповідають визначеним критеріям і показникам, ступінь їх усвідомлення, виразності, усталеності та активності прояву складають якісну характеристику рівня готовності фахівця до самостійної творчої діяльності. Виявлено, що згідно з інтегральним підходом до проблем формування творчої особистості педагога основною засадою вважається професійний саморозвиток. У цьому контексті аналіз досліджень В. І. Загвязінського, Н. В. Кічук, О. М. Пехоти, В. А. Сластьоніна та інших науковців свідчить про те, що вищий рівень професійно-педагогічної підготовки досягається на основі творчої діяльності, принципових змін їх особистісних та професійних якостей учителя. Однак досягти цього можливо лише у випадку, якщо вдається розвинути потребу вчителя до професійного саморозвитку і самовдосконалення, виховувати ціннісне ставлення до педагогічної діяльності, розвинути здатність до емоційно-вольової саморегуляції, самоорганізації та самоконтролю.

Сучасна освіта дедалі більше набуває інноваційного характеру. Тому професіонали в галузі освіти повинні бути здатними до інноваційного типу мислення впродовж усього життя і подальшої життєдіяльності. Інноваційна стратегія стає основою реалізації різних форм діяльності у різних навчальних закладах. Вхідження України в Болонський процес диктує необхідність переходу від традиційних репродуктивних освітніх технологій до інтенсивних, інноваційних, які формують особистість учителя креативного типу, який спроможний самостійно оволодівати знаннями, вміннями, виявляти творчу діяльність.

Розглядаючи процес формування сучасного вчителя як конкурентоспроможного фахівця, ми

проаналізували стан вирішення означеної проблеми у педагогічній теорії і практиці. Це дало змогу виявити рівень сформованості основних компонентів конкурентоспроможності вчителя на різних етапах його професійного розвитку, проаналізувати результативність та ефективність навчально-методичної роботи.

Методична служба відділів освіти райдержадміністрацій Рівненської області спрямовує свої зусилля на практичну допомогу вчителю в застосуванні інноваційних методів навчання та виховання, розвитку його професійної майстерності. І в цьому важлива роль належить активним та інтерактивним технологіям методичної роботи. Актуальність проблеми полягає насамперед в удосконаленні форм і методів підготовки вчителя, приведення їх у відповідність до змісту:

- організації методичної роботи до потреб навчальних закладів району в системі вдосконалення рівня професійної компетентності вчителя;

- підготовки педагогічних працівників до вимог інформаційно-технологічного суспільства та змін, що відбуваються в загальноосвітніх навчальних закладах;

- упровадження інтерактивних технологій у практику роботи педагогічних колективів.

Зокрема, співробітники методичного кабінету відділу освіти Березнівської райдержадміністрації, працюючи над реалізацією методичної проблемної теми «Використання інтерактивних технологій у системі формування вчителя як конкурентоспроможного фахівця за умов модернізації освітньої галузі в Україні», визначили такі завдання:

- забезпечення професійного вдосконалення педагогічних працівників;

- розробка інноваційних технологій професійного зростання сучасного вчителя;

- розробка та експериментальна перевірка моделі формування вчителя як висококваліфікованого, компетентного, конкурентоспроможного фахівця;

- з'ясування педагогічних можливостей пошукової та інноваційної діяльності вчителя;

- побудова інноваційної моделі формування вчителя як конкурентоспроможного фахівця.

Використання інтерактивних технологій та методу проектів у системі підготовки конкурентоспроможного фахівця методи розуміють, як: розробку педагогічних технологій формування вчителя як конкурентоспроможного фахівця, інноваційного стилю його діяльності; адаптацію діяльнісного підходу до професійного зростання сучасного вчителя; формування системи знань та умінь учителя [2]. Саме тому методична служба району формує систему знань та умінь вчителя, розробляє та впроваджує інноваційну модель сучасного педагога, широко застосовуючи інтерактивні технології змісту, форм і методів підготовки педагогічних кадрів.

Інтерактивні технології в системі методичної роботи – це ефективний засіб використання широкого діапазону підготовки вчителя; розвиток сучасного педагогічного мислення; відпрацювання професійних навичок самовдосконалення.

Як бачимо, сутність інтерактивних технологій полягає в тому, що методист розробляє та аналізує проекти, консультує, забезпечує гнучкий методичний підхід та створює умови для розвитку

ініціативи, творчості вчителя, а педагоги визначають фактори, що, на їх думку, стимулюють пошукову діяльність в роботі. А це, в першу чергу, ефективна організована робота в загальноосвітніх навчальних закладах у формі методичних об'єднань, засідань творчих груп, теоретичних, проблемно-цільових і практичних семінарів. Такий підхід дає змогу залучити кожного вчителя до участі в різних формах методичної роботи відповідно до рівня його фахової майстерності та науково-методичних інтересів [3, с. 170]. Важливим стимулом до інноваційної творчої діяльності є мотивація вчителів до успіху. Серед інноваційних освітніх технологій найбільшу увагу педагогів привертають наступні: технології розвивального навчання, особистісно орієнтовані, інформаційні технології навчання, формування творчої особистості, саморозвитку, сугестивні, проектні, інтерактивні технології навчання.

Інноваційна діяльність методичної служби Костопільського, Володимирецького, Дубенського, Демидівського, Березнівського районів, міста Рівного та експериментальних навчальних закладів здійснюється шляхом:

- диференціації методичної роботи, навчально-виховної діяльності вчителів та учнів;

- індивідуалізації процесів розвитку особистості педагога, його навчання і виховання;

- створення сприятливих умов для розвитку нахилів і здібностей кожного вчителя;

- комфортності навчально-виховної діяльності учнів;

- психологічної їх безпеки, захисту;

- віри в учителя, його творчі сили й можливості, прийняття його таким, яким він є;

- забезпечення успішних результатів навчання і виховання;

- обґрунтування рівня розвитку кожного;

- зміни цільових установок загальноосвітніх навчальних закладів.

Професійна діяльність неминуче супроводжується змінами в структурі особистості вчителя, коли відбувається посилення й інтенсивний розвиток якостей, які сприяють успішному здійсненню пошукової діяльності. Комплекс можливостей, спрямованих на розвиток творчості, самовизначення, самовдосконалення вчителя, покладено в основу побудови моделі, що сприятиме формуванню професійної культури вчителя, виявленню інноваційного мислення. Аналіз досвіду впровадження педагогічних інновацій засвідчує наявність протиріччя між новими вимогами до професійної майстерності вчителя-новатора і відсутністю спеціальної підготовки педагога до інноваційної діяльності. Наприклад, учителі загальноосвітніх навчальних закладів під інноваціями у педагогічній діяльності розуміють лише прояви індивідуального бачення шляхів розв'язання тієї чи іншої педагогічної проблеми, не пов'язуючи їх з інноваціями в освіті, можливістю користуватися напрацьованим досвідом, обираючи для себе раціональні підходи.

Продуктом творчого пошуку вчителів можуть бути нові навчально-виховні технології, оригінальні педагогічні ідеї, сучасні методи, прийоми, засоби і форми організації активної діяльності вихованців. У контексті особистісно орієнтованої педагогіки вчитель як конкурентоспроможний фахівець є не пасивним виконавцем чужих педагогічних та методичних

рецептів, а яскравою творчою індивідуальністю, яка реалізує в діалозі з учнем свій світогляд і світорозуміння, здатна розробити власну педагогічну концепцію, програму чи технологію [9].

У центрі розвитку методичної системи загальноосвітніх навчальних закладів, методичних кабінетів є творча особистість вчителя, індивідуальна робота з ним. Організуючи процес формування педагога як конкурентоспроможного фахівця, використовуються різноманітні методи, які передбачають надання йому допомоги у самопізнанні, врахування рівня інтелектуального та соціального розвитку, різних можливостей виявлення основних та послідовних варіантів у розвитку здібностей, перехід від перцептивного рівня пізнання до розуміння вищих понятійних рівнів.

Надання педагогам свободи творчого вибору активних форм, видів діяльності, методів особистісно орієнтованого навчання та виховання принципово змінює підходи до організації системи науково-методичної роботи. Вона має передбачати підготовку компетентного, професійно особистісно розвиненого вчителя, здатного до творчих, нестандартних рішень, готового до роботи в умовах особистісно орієнтованого навчально-виховного процесу. При цьому науково-методичну роботу доцільно розглядати як цілісну, систематичну, колективну, групову та індивідуальну діяльність, спрямовану на підвищення науково-теоретичного і загальнокультурного рівнів педагогів, їх психолого-педагогічної підготовки і професійної майстерності [7]. В сучасних умовах особистісно орієнтованої освіти і виховання вона передбачає вирішення таких основних завдань:

- поглиблення філософсько-педагогічних знань, що сприяють розбудові й оновленню загальноосвітнього навчального закладу на основі особистісно орієнтованого підходу;
- підвищення рівня теоретичної і психолого-педагогічної підготовки педагогів, оволодіння ними державно-нормативними документами про освіту і виховання, їх особистісно орієнтований підхід;
- систематичне вивчення, узагальнення і поширення передового педагогічного досвіду щодо особистісно орієнтованого навчання і виховання учнівської молоді, впровадження досягнень педагогічної науки з цих питань;
- збагачення інноваційними особистісно орієнтованими навчально-виховними технологіями, активними формами й методами практичної реалізації виховних інваріантів;
- діагностування труднощів, які постають перед педагогічним колективом та кожним учителем у процесі особистісно орієнтованого навчання і виховання;
- створення банку даних про рівень розвитку особистості педагога, його творчого потенціалу, вмінь і навичок дослідницької діяльності в умовах особистісно орієнтованого підходу;
- підвищення загального рівня професійно-педагогічної культури, надання допомоги у розвитку якостей і властивостей особистості педагога як конкурентоспроможного фахівця на ринку праці;
- організацію і проведення педагогічних виставок, творчих звітів, конкурсів, бібліотечно-бібліографічних оглядів, занять;
- видання інформаційної літератури, прове-

дення інформаційно-довідкової роботи, створення картотек, банків педагогічної інформації, підготовка та видання збірників статей, науково-методичних посібників тощо;

- забезпечення постійної самоосвітньої діяльності всіх членів педагогічного колективу тощо [3, с. 82-83].

Побудова науково-методичної роботи на основі особистісно орієнтованої моделі повністю виключає фронтальність, спрямованість на велику кількість методичних заходів, планування навчання без урахування потреб учителя, відсутності оперативної методичної допомоги, нерухомість форм та методів. Вона розкриває творчий потенціал кожного педагога, впливає на всебічний розвиток його загальних, професійних та психолого-педагогічних здібностей. Основною вимогою до організації науково-методичної роботи є створення гуманного соціокультурного середовища для самовираження, самоактуалізації, самоствердження та самореалізації кожного вчителя, його повноцінного професійного розвитку й особистісного самостворення.

Акцентується увага й на використанні творчих методів методичної роботи, що спрямована на:

- вивчення ще невизначених або невикористаних можливостей;
- повагу до бажання вчителя й учня працювати самостійно;
- уміння стримуватися від втручання в процес творчої діяльності;
- надання педагогу свободи вибору;
- індивідуалізацію освітніх програм залежно від особливостей загальноосвітнього навчального закладу;
- створення умов для конкретного втілення творчої ідеї;
- заохочення роботи над проектами, пропозиціями самих учителів;
- уникнення будь-якого тиску на них;
- підкреслення позитивного значення індивідуальних відмінностей;
- схвалення результатів діяльності педагогів;
- надання авторитетної допомоги;
- терпимість;
- уміння переконувати та пропагувати;
- здатність до самоаналізу.

Розвиток особистості вчителя як конкурентоспроможного фахівця проходить у процесі тієї життєдіяльності, яка ставиться конкретними життєвими умовами, але основним компонентом конкурентоспроможності педагога є його професіоналізм. Як стверджує Є. Рогов, професіоналізм – це сукупність психофізіологічних, психічних і особистісних змін, які відбуваються в людини в процесі оволодіння та довготривалого виконання діяльності, які забезпечують якісно новий, більш ефективний рівень вирішення складних професійних завдань в особливих умовах. Новий зміст освіти й виховання, засвоєння зарубіжних і вітчизняних виховних технологій, створення авторських посібників і програм, нетрадиційний підхід до викладання та здійснення виховного процесу, пошук оригінальних методик навчання й виховання спонукають учителів до творчої дослідницької діяльності, тісної співпраці з науковцями.

Управління нововведеними передбачає використання модернізованих методів управління:

- *вербальних* – індивідуальних (консультації,

бесіда), групових (інструктаж, нарада, збори);

- *дослідницьких* – вивчення передового досвіду, анкетування, порівняння досягнень, друкування напрацювань;

- *ілюстративно-показових* – моделювання структури організації методичної роботи та навчально-виховного процесу (побудова графіків, таблиць, вивчення рівня знань і вихованості учнів);

- *технічно-технологічних* – активне застосування технічних засобів, інформаційно-комунікаційних технологій.

Науково-методична робота, що проводиться в загальноосвітніх навчальних закладах Березнівського, Володимирецького, Демидівського, Дубенського, Костопільського районів Рівненської області, забезпечує практичну реалізацію досягнень вітчизняної та світової педагогіки щодо особистісно орієнтованого навчання і виховання, інноваційних виховних технологій, передового педагогічного досвіду.

Таким чином, цілеспрямована робота з педагогічними кадрами сприяє: оперативному, більш глибокому вивченню вчителями теоретичних та методологічних основ навчання і виховання, наукових досягнень педагогіки та психології, застосування знань на практиці; вдосконаленню їх професійно-педагогічної майстерності; підвищенню рівня вихованості учнів; формуванню конкурентоспроможного вчителя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : науково-методичний посібник / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
2. Геращенко І. Г. Педагогическое творчество и формализм / И. Г. Геращенко // Школа. – 2000. – № 1. – С. 2-5.
3. Завалевський Ю. І. Конкурентоспроможний учитель: теорія і практика : навчальний посібник / Ю. І. Завалевський. – Чернівці : Букрек, 2010. – 216 с.
4. Загвязинский В. И. Педагогическое творчество учителя / В. И. Загвязинский. – М. : Просвещение, 1987. – 159 с.
5. Основи педагогічної творчості вчителя : навчально-тематичний план і програма курсу для педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів / укл. С. О. Сисоева, В. І. Барко, І. В. Бушовський та ін. – К., 1991. – 32 с.
6. Поташник М. М. Педагогическое творчество: проблемы развития и опыт : пособие для учителя / М. М. Поташник. – К., 1988. – С. 5-60.
7. Пометун О. Сучасній школі – сучасного вчителя / О. Пометун // Сільська школа. – 2004. – № 16-17 (черв.). – С. 3-6.
8. Сидоренко Т. Творчість у діяльності вчителя / Т. Сидоренко // Рідна школа. – 2001. – № 5. – С. 55-57.
9. Сисоева С. О. Педагогічна творчість учителя: визначення, теоретична модель, функції підготовки / С. О. Сисоева // Педагогіка і психологія. – 1998. – 255 с.

Дата надходження до редакції: 10.11.2014 р.

УДК 37.035:37.014.53:37.017: 14

Світлана КИРИЛЕНКО,
кандидат педагогічних наук,
начальник відділу інноваційної діяльності
та дослідно-експериментальної роботи
Інституту інноваційних технологій і змісту освіти

ПРОСОЦІАЛЬНА ПОВЕДІНКА ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК СКЛАДОВА УТВЕРДЖЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

У статті обґрунтовано актуальність проблеми формування просоціальної поведінки учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Розглянуто основні теоретичні версії соціального обміну і соціальних норм їх внутрішнього діалогу, прийняття самостійного, вільного особистісно значущого вибору моделей поведінки, стимулювання участі дітей у соціально значущій діяльності.

Ключові слова: просоціальна поведінка, превентивне виховне середовище, лібералізація, інтерналізація, альтруїзм, самооцінка, соціальна компетентність

В статті обоснована актуальність проблеми формування просоціального поведінки учасників общеобразовательных учебных заведений. Рас-